

Piętek, Robert

"Rozdzenie afrykańskiej cywilizacji Ife, Ojo, Benin, Dagomeja", N. B. Koczakowa, Moskwa 1986 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/4, 815-816

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wanemu dotarcie do większości prac związanych z daną problematyką, przy czym zestaw cytowanych w nich pozycji znacznie wykracza poza wykaz bibliograficzny, sporządzony zresztą bardzo starannie, czego dowodzi uzupełnienie go spisem publikacji dostępnych autorowi już po złożeniu rękopisu. Różne indeksy tematyczne oraz inne materiały pomocnicze zamykające książkę znacznie ułatwiają korzystanie z niej.

M. S.

N. B. Koczakowa, *Rozdienije afrikanskoj ciwilizacji Ife, Ojo, Benin, Dagomeja*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1986, s. 302.

Praca poświęcona jest państwom powstałym nad Zatoką Benińską w okresie przedkolonialnym. Autorka uważa, że klasyczna teoria marksistowska w badaniu państw powstałych w Afryce przedkolonialnej jest nieadekwatna. Państw tych nie można określać jako aparatu ucisku jednej klasy przez drugą, z powodu nie występowania klas antagonistycznych.

W pracy wprowadzono pojęcie wczesnego państwa. Terminem tym określa się organizm polityczny, powstający na bazie wcześniejszych struktur, które tylko w niewielkim stopniu ulegają przemianom. Wczesne państwo złożone jest z szeregu jednostek, które z reguły zostały podbite. Dawne organizacje polityczne są włączone do państwa, zachowując wewnętrzną niezależność. Władza takiego państwa nie jest w stanie stworzyć własnego aparatu, który objąłby zasięgiem cały jego obszar.

W pracy zanegowano wpływ czynników zewnętrznych jako tych, które zdecydowały o powstaniu państw w tej części Afryki. Na podstawie danych archeologicznych badaczka radziecka dochodzi do wniosku, że pierwsze organizacje państwowe pojawiły się w tym rejonie między X a XII wiekiem. Przyczyn powstania państw badaczka szuka w przemianach społecznych, wzroście demograficznym i zastosowaniu nowych metod w rolnictwie.

Praca oparta jest na ustaleniach archeologicznych, relacjach europejskich pojawiających się na początku XVI w. oraz miejscowych tradycjach ustnych, spisanych w XIX i XX w. Niestety w przypadku Dahomeju autorka nie wykorzystowała tradycji ustnej wydanej przez Le Herissé, oparła się jedynie na jej pobieżnym omówieniu w pracach W. J. Argyla i J. Akinjogbina.

Autorka opisuje cztery państwa tego regionu (Ife, Ojo, Benin, Dahomej) powstałe w różnych okresach i stworzone przez różne grupy etniczne. Pomimo tego uważa, że wykazują one wiele cech wspólnych, a także należą do tego samego kręgu kulturowego. Wynikało to z wpływów państw i kultury Jorubów na sąsiadujące społeczeństwa (Aja, Edo).

Poszczególne państwa nie zostały potraktowane w książce w jednakowy sposób. Najwięcej miejsca poświęcono państwu Ojo, jego strukturze i historii. W przypadku pozostałych państw pobieżnie zarysowana jest ich historia i ukazane są tylko niektóre najbardziej charakterystyczne cechy. Według autorki wszystkie te państwa rozwijały się według podobnego schematu. Punktem wyjścia dla organizmów politycznych miało być powstanie osad określonych przez autorkę jako proto-miasta, powstałe w wyniku łączenia się kilku małych wspólnot terytorialnych lub też rozrostu takiej wspólnoty w większą jednostkę. Pierwszy przypadek dotyczył Beninu, drugi zaś Ife i innych miast Jorubów. Ludność proto-miasta zajmowała się przede wszystkim rolnictwem. Cechami odróżniającymi taką miejscowość

od zwykłych wiosek była dużo większa koncentracja ludności, pojawienie się bardziej rozbudowanych instytucji politycznych.

Z drugim etapem związany jest dalszy rozwój instytucji politycznych. Pojawia się władca oraz rada złożona z naczelników rodów zamieszkujących dane terytorium. W tym okresie powstaje szereg urzędów, które są obsadzone przez poszczególne rody. Przeważająca część ludności zajmuje się nadal rolnictwem, ale tworzą się grupy utrzymujące się wyłącznie z rzemiosła. Tworzy się rządząca grupa nie zajmująca się pracą fizyczną. Autorka określa ten etap jako miasto-państwo.

Następnie pojawia się państwo złożone ze stolicy oraz podporządkowanych miast-państw, które zobowiązane były do corocznej daniny (daru), a w razie wojny do przysyłania kontyngentu wojska. Władcy w podporządkowanych miastach-państwach byli mianowani przez władcę całego państwa. Państwo takie było jednolite etnicznie. Ostatnim etapem rozwoju państw miało być „imperium”, w skład którego wchodzi kilka grup etnicznych.

Autorka niestety nie uniknęła kilku drobnych błędów przy opisywaniu państwa dahomejskiego. Mylnie twierdzi, że następcą pierwszego władcy Dahomeju Dogbagrihenou był Ouegbadja; w rzeczywistości Ouegbadja był trzecim z kolei władcą, drugim zaś był Dako. Bulfinch Lamb znalazł się w niewoli u Agaja (piąty władca Dahomeju), a nie u Tegbesou, który był synem Agaja'i. Offra i Jakin wbrew twierdzeniu autorki były dwoma różnymi portami, początkowo podporządkowanymi Alladzie, a następnie Dahomejowi, a nie tą samą miejscowością. Pomimo tych drobnych błędów praca jest publikacją wartościową; autorka oparła się na ogromnej literaturze, omawiając wiele książek trudno dostępnych w Polsce.

R. P.

Frank Willet, *Ife*, Seria Kultury Starożytne i Cywilizacje Pozaeuropejskie, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1984, s. 286, ilustr.

F. Willet jest autorem wielu książek dotyczących sztuki Afryki Zachodniej. Prezentowana praca powstała dwadzieścia lat temu w wyniku badań archeologicznych i studiów nad historią sztuki miasta-państwa Ife, religijnej i wcześniej politycznej stolicy Jorubów. Autor wykorzystał również ustalenia innych badaczy. Szczególnie często przywoływane są nazwiska W. Fagga i L. Frobeniusa jako odkrywcy sztuki tego regionu.

Autor nie poprzestaje na omówieniu zagadnień związanych wyłącznie z kulturą Ife, lecz także pokrótce przedstawia dzieje kultury Nok, która rozwinęła się ponad dwa tysiące lat temu w widłach Nigru i Benue, a z której terakotowymi rzeźbami wiąże on sztukę okresu klasycznego (XIV w.) interesującego go miasta. Książka prezentuje również inne, wcześniej rozwinięte na omawianym obszarze style, a także twórczość powstałą w kręgu czy pod wpływem Ife, ze szczególnym uwzględnieniem Beninu, gdzie z zapożyczonych wzorów narodziła się najwspanialsza chyba rzeźba wybrzeży Zatoki Gwinejskiej (rzeźba, która zadziwiła Europejczyków przełomu XIX i XX wieku).

Głównym przedmiotem rozważań F. Willeta są brązy i rzeźby terakotowe; opisuje on techniki stosowane przy ich wykonywaniu, przedstawia datację różnych ich grup. Zdecydowana większość przedmiotów ma charakter sakralny (są to głównie przedstawienia ludzi i zwierząt). Ukazując rolę, jaką mogły odgrywać opisywane dzieła, próbuje autor wiązać ich ewolucję stylistyczną z historią spo-